

УДК 811.162.1:81'373.7

ІДЕОГРАФІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ПЕРЕСУВАННЯ В ПРОСТОРИ

Петро Губич

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Львів, Україна)
e-mail: hubych@ukr.net
ORCID: 0000-0002-7179-5627

У статті проводиться ідеографічний аналіз фразеологізмів польської мови із семантикою пересування в просторі. Автор стверджує, що в польській фразеології велику роль відіграє фактор пересування, оскільки значна кількість фразеологізмів пов'язана саме зі значенням руху, різними видами переміщення в просторі. Кожна людська істота, тварина наділена фізичною здатністю пересуватися, рухатися в просторі в певному напрямку. У статті досліджено польські фразеологічні одиниці зі значенням переміщення.

Ключові слова: фразеологізм; паремія; ідеографічна класифікація; ідеограма; семантика.

Hubych Petro. Ideographic classification of phraseological units with the semantics of space movement in the Polish language.

The article deals with the ideographic analysis of Polish language phraseological units with the semantics of movement in space. The author claims that the factor of movement plays a great role in Polish phraseology, since a large number of phraseologisms are related to the meaning of movement, different types of movement in space. Each human being, the animal is endowed with the physical ability to move, to move in space in a certain direction. Polish phraseological units with the meaning of movement are identified and investigated in the article.

In the course of the study it was found that in modern Polish language phraseological units that express the concepts of «movement», form a phraseological microfield or, in other terminology, phraseological group – «movement in space». This phraseological group includes not only phrases and idioms but also paremies, that is, all the variety of Polish verbal complexes with the semantics of moving in space.

Within the phraseomatic group «movement in space» phraseologisms are divided into the certain ideograms (elementary values), which are based on one distinct quality or property.

Keywords: phraseological unit; paremia; ideographic classification; ideogram; semantics.

Фразеологія є органічною частиною повсякденної мови поляків і становить один з основних і невід'ємних складників її канви. Важко переоцінити її роль у розкритті духовного життя народу, його філософії, суспільних поглядів. Вивчення фразеології багато важить не тільки для теоретичного усвідомлення мови, її ролі в житті народу, але й для щоденної практики. Оскільки фразеологізми не лише збагачують, прикрашають мову людини, допомагаючи при цьому досягти висот мовленнєвої культури, а й сприяють глибокому, змістовному відтворенню та усвідомленню об'єктивної дійсності. Вони забезпечують

можливість вербалізувати найскладніші думки, найглибші теоретичні міркування, найтонші відтінки людських почуттів, а також допомагають дотепно, влучно, образно донести до свідомості людей найскладніші проблеми буття.

Фразеологія стала могутнім зряддям мовної практики польського народу в усіх сферах його життя. Вивчаючи польські фразеологічні одиниці, людина краще розуміє носіїв цієї мови, оскільки саме у фразеології знайшли відповідну естетичну оцінку багато явищ суспільного життя і побуту народу.

Фразеологізми є важливим експресивним засобом польської мови і становлять, поряд зі словами, найважливішу частину її мовотворчого фонду. Вони посідають виняткове місце в системі мови як найважливіший засіб задовольнити її естетичні потреби. Із цього положення випливає, що без фразеології мова не могла б виконувати ряду своїх функцій, її комунікативна роль зійшла б у багатьох випадках до функції технічного засобу зв'язку (на зразок телеграфу).

Актуальність теми дослідження полягає насамперед у зверненні до лінгвокультурного матеріалу, аналіз якого буде сприяти поглибленню і розширенню проблеми вивчення системних зв'язків і відношень у сфері польської фразеології. Оскільки фразеологічні одиниці зі значенням переміщення у просторі займають помітне місце у фразеологічному фонді польської мови, то вони потребують спеціального дослідження, яке на сучасному етапі розвитку цієї лінгвістичної науки відсутнє.

Фразеологія – порівняно молода лінгвістична наука, основні поняття, обсяг проблематики та об'єкт вивчення якої ще остаточно не визначені. Це пояснюється передусім великою функціональною, семантичною і структурною різноманітністю тих одиниць, що сприймаються як стійкі словесні комплекси (ССК).

Фразеологічний фонд польської мови здавна привертав увагу багатьох мовознавців. Цінні для розвитку фразеологічної теорії спостереження можна знайти у працях Й. Анушевича [Anusiewicz 1995], Ю. Апресяна [Apręsjan 1980], С. Бомби [Bąba 1989], Є. Бартмінського [Bartmiński 1990], С. Дубіша [Dubisz 1999], С. Скорупки, Н. Курковської [Kurkowska, Skorupka 2001] та ін.

Мета дослідження – виявити, систематизувати та дослідити польські фразеологічні одиниці зі значенням переміщення в просторі.

У сучасній польській мові фразеологічні одиниці, що виражають поняття «пересування», «переміщення», утворюють фразеологічне мікрополе або, за іншою термінологією, фразеотематичну групу. У рамках цієї фразеотематичної групи виокремлюємо такі ідеограми (елементарні значення), що базуються на одній якійсь яскраво вираженій властивості:

- інтенсивний початок переміщення;
- швидкість, інтенсивність руху;
- повільний темп руху;
- спосіб пересування, характер руху;
- вказівка на зникнення;
- рух по колу;
- пересування у зворотному напрямку;
- невизначеність напрямку переміщення, пересування без мети.

Отже, розглянемо їх. До першої ідеограми – «інтенсивний початок руху» – належать такі фразеологізми: *wziąć się do galopu*, *dać drapak*, *zerwać się na*

równe nogi, dać dyla, puścić się w płąsy, ruszyć z kopyta, dać nogę, rzucić się do ucieczki, ruszyć z miejsca, puścić się w przysudy.

Усі ці фразеологічні одиниці характеризуються спільною семою (спільним елементом значення) – «стрімко почати пересуватися». Наприклад, словник «W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego» К. Мошьолек-Клошинської та А. Чешельської подає таке тлумачення фразеологізму *zerwać się na równe nogi*: «хтось у неспокійному, нервовому стані раптово встав або підскочив» [Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 487], тобто людина раптово, а відповідно швидко, інтенсивно почала пересування в просторі. У цьому разі нас не цікавить, чи надалі вона буде продовжувати швидкий темп пересування, чи перейде на повільний або взагалі припинить рухатися, у цій ідеограмі важливою є тільки одна властивість – інтенсивно почати переміщуватися.

Фразеологізму *wziąć się do galopu* С. Скорупка у «Słownik frazeologiczny języka polskiego» дає таке трактування – «перейти на швидкий темп пересування» [Skorupka 1989, s. 834]. Тож незалежно від того, якою була швидкість пересування до моменту, коли людина перейшла на швидкий темп руху, важливим залишається точка відліку цього переміщення – інтенсивний початок пересування.

Наприклад, фразеологізм *puścić się w płąsy* теж має значення інтенсивного початку пересування, оскільки дієслівний компонент *puścić się* означає «почати йти, рушити», а іменний *w płąsy* передбачає швидкий темп переміщення, тобто розпочати інтенсивно рухатися. Наведемо контексти вживання фразеологізмів із семантикою інтенсивного початку переміщення: *Stanisław zerwał się na równe nogi. Zrywając się, wyrzucił szklankę, kielich raczej (Bąba 1997, s. 721); Paru cwaniaków mocno się trzyma, żebyś nie mógł się wyrwać i dać nogę (Bąba 1997, s. 86); Ten kawaler już puścił się razem z Katarzyną w płąsy (Skorupka 1989, s. 787); Janek wziął się do galopu, żeby się nie spóźnił (Skorupka 1989, s. 228); Ruszaj się z miejsca! Bierz się do roboty, nie stój bezczynnie (Skorupka 1989, s. 74); Mówią, że jedna czwarta fizyków dostaje kuku jeszcze przed końcem studiów. Ty dałeś wcześniej dyla. Jeszcze miałeś na tyle czelności, żeby do swojej dezercji dorobić filozofię (Bąba 1997, s. 109); Gdy go zobaczyliśmy, to nas zupełnie zamurowało! A on – jak ruszy z kopyta. Ledwo go dogoniliśmy (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 143); Ujrzawszy policjanta, złodziej dał drapakę (Bąba 1997, s. 110); On wydawał się zawstydzony swoją sytuacją, narzekał na ból w klatce piersiowej, ale widać było, że ma ochotę rzucić się do ucieczki i zrobi to na pewno, gdy tylko ból minie (Głowińska 2000, s. 110).*

У сучасній польській мові є велика кількість фразеологічних одиниць зі значенням швидкого пересування в просторі, тому виокремлюємо ідеограму «швидкість, інтенсивність переміщення». До неї належать фразеологізми на кшталт: *biec co tchu, pędzić jak do pożaru, pokazać pięty, biegać co sił, być gdzieś jedną nogą, całym pędem, bieć na osłep, mieć nogę jak podolski złodziej, pędzić jak lotem strzały, pokazać plecy, wziąć pęd, kuty na cztery nogi, uciekać co tchu, bieć na pełnym gazie, na jednej nodze, na całego naciskać, latać z wywieszonym językiem, wyciągać nogi, ziemia pali się komuś pod stopami, walić ze strasznym pędem, całą parą, mieć charakter w nogach.*

Зокрема, фразеологізм *biec co tchu* репрезентує дуже швидкий темп переміщення у просторі. У словнику «W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego» К. Мошьолек-Клошинська та А. Чешельська пропонують таке тлумачення – «бігти, втікати дуже швидко, як тільки це можливо, наскільки

вистачає сили» [Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 65]. Фразеологізм *biec z całej siły* має таку ж семантику і є синонімом до першого, бо для пересування в просторі використовується максимально швидкий темп руху, що вимагає всієї віддачі фізичної сили.

Фразеологічну одиницю *wyciągać nogi* С. Скорупка трактує як: «1) раптово почати іти; 2) швидко іти, великими кроками; поспішати» [Skorupka 1989, s. 673]. Отже, цю фразеологічну одиницю можна зарахувати як до першої ідеограми «інтенсивний початок переміщення», так і до цієї, оскільки вона синкретизує в собі обидві семи.

Зазначимо, що одні й ті ж фразеологічні одиниці можуть входити в різні рубрики фразеотематичної групи «пересування в просторі» залежно від аспекту їх аналізу. Наприклад, деякі фразеологічні одиниці з попередньої ідеограми, що мають у своєму складі дієслівний компонент *dawać*, окрім семи «інтенсивний початок пересування», репрезентують значення швидкого та інтенсивного переміщення, напр.: *dawać nogę, dawać dyla, dawać drapaką*.

Якщо порівняти фразеологізм *wyciągać nogi* із фразеологізмами *biec co tchu* і *biec z całej siły*, помітимо, що він відрізняється від них репрезентацією менш інтенсивного темпу переміщення.

Отже, фразеологічні одиниці цієї ідеограми репрезентують спільне значення – швидкість та інтенсивність пересування в просторі, однак вони різняться між собою ступенем інтенсивності пересування. Наведемо ілюстративний матеріал: *Uciekaj co tchu przed tym wariatem, bo mnie i ciebie zabije* (Skorupka 1989, s. 425); *Choć nogi ostro wyciągali, dościgając go już nie mogli. Przepadł bez śladu* (Skorupka 1989, s. 517); *Nagle usłyszał gwałtowny turkot. Jakaś furmanka leciała drogą na złamanie karku* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 132); *Trener umiał dodawać ducha swoim zawodnikom, przecież biegli na pełnym gazie* (Głowińska 2000, s. 125); *Usłyszawszy wołanie o pomoc, wybiegł co tchu z domu i w ciągu sekundy znalazł się na ulicy* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 69); *Ta panienska walila całym pędem* (Skorupka 1989, s. 662); *Nie wiadomo, co by nastąpiło, gdyby z dala nie ryknął wolec trwogą zdjęty i kundłów ujadanie nie rosło co chwila, a którym wilk roztropny wnet pokazał piętę* (Skorupka 1989, s. 687); *Biegnij co sił do ojca po pieniądze* (Skorupka 1989, s. 100); *Latałam z wywieszonym językiem po wszystkich koleżankach, ale żadna nie miała tej książki. Musiałam przelożyć egzamin na późniejszy termin* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 364); *Wszystkie chorągwie zerwały się z miejsca, ruszyły zrazu klusem, potem wzięły pęd największy* (Skorupka 1989, s. 662); *Mieczowi haniebnie plecy pokazali* (Skorupka 1989, s. 687); *Przynieś mi wody z kuchni. Tylko szybko, na jednej nodze!* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 195); *Patrzcie, jak szybko zmiewa. Ten to ma charakter w nogach* (Głowińska 2000, s. 277); *Gdy już siedział w samochodzie, uświadomił sobie, że nie wziął dokumentów. Pobiegł więc bardzo szybko do domu. – Kto nie ma w głowie, ten ma w nogach – zażartował, gdy zdziwiona żona otworzyła mu drzwi* (Głowińska 2000, s. 96); *Jaskier gnał przed siebie ile sił w nogach, zachłystując się grudniowym powietrzem. Pot kroplący się obficie na czole zalewał mu oczy* (Głowińska 2000, s. 85).

До третьої ідеограми «повільний темп пересування» належать фразеологізми на кшталт: *ledwie się ruszać, chodzić jak błędna owca, wlec się noga za nogą, posuwać się krok za krokiem, ruszać się jak mucha w smole, ledwo powłoczyć nogami, chodzić jak struty, wlec się ślimaczym krokiem, mieć nogi jak z ołowiu, leźć jakby miał sto lat, wlec się w żółwym tempie*.

Ця ідеограма є протилежною за значенням до попередньої, бо фразеологічні одиниці, що входять до її складу, вербалізують повільну

швидкість, тривалість, неквапливість переміщення на протизагу швидкому та інтенсивному темпу пересування.

Польський мовознавець А. Бернацька у праці «Powszechny słownik frazeologiczny» дає таке тлумачення фразеологізму *wlec się noga za nogą* – «іти дуже помалу, докладаючи величезних зусиль; плентатися» [Bernacka 2002, s. 281], тобто рухатися дуже повільним темпом.

Серед фразеологічних одиниць цієї семантичної підгрупи чільне місце займають зоофразеологізми, тобто фразеологічні одиниці, утворені на основі спостережень за поведінкою, зовнішнім виглядом, способом життя тварин.

Зокрема, зоофразеологізм *wlec się w żółtym tempie* реалізує значення дуже повільного, тривалого переміщення. Оскільки така тварина, як черепаха, через особливості своєї будови рухається дуже помалу, повзучи, долає коротку дистанцію за тривалий проміжок часу, то у свідомості поляків, як і в українців, черепаха уособлює повільність, неквапливість пересування в просторі. Порівняти темп людини з темпом черепахи означає передусім указати на цю рису. Це ж стосується таких польських зоофразеологізмів, як *wlec się ślimaczym krokiem*, *chodźć jak błędna owca*. Наведемо фразеологічні одиниці зі значенням повільного пересування: *Nie chciał iść do dentysty, więc włócił się noga za nogą, za matką* (Głowińska 2000, s. 686); *Któregoś dnia na początku września do tej leśnej osady przysłała Kłoska ze swoją córką. Widać było, że dziewczynka jest chora. Ledwo powłoczyła nogami. Była posiniaczona i miała wysoką gorączkę* (Głowińska 2000, s. 686); *Wleciesz się w żółtym tempie. Przez ciebie spóźnimy się na autobus* (Głowińska 2000, s. 209); *To chyba nie grozi schizofrenią, jak na kogoś ludzie spojrzą z życzliwym uśmiechem? – W kraju, w którym ludzie chodzą po ulicach jak błędne owce, gdy ktoś kogoś potrąci i uśmiechając się, powie: «Ach przepraszam (...)», to jest przyjemne* (Bąba 1997, s. 381); *Posuwała się krok za krokiem, nie czując nóg ze zmęczenia* (Głowińska 2000, s. 243); *No nie, te ekspedientki ruszają się dzisiaj jak muchy w smole! Niech pani coś z nimi zrobi, kierowniczo!* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 295); *Pod koniec wędrówki ledwie się ruszył* (Głowińska 2000, s. 255); *Cały wieczor Wanda chodziła jak struta. Marek w ogóle nie zwracał na nią uwagi, a tylko przyczepił się do Aśki* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 305); *Dziewczyna, tak zawsze pełna swobody, ma teraz nogi jak z ołowiu. Wchodzi nieśmiało do gabinetu, staje w progu. Matka, zdenerwowana i blada, siedzi przy stole* (Głowińska 2000, s. 289); *Proszę, szybciej, wleciesz się ślimaczym krokiem* (Skorupka 1989, s. 303).

До четвертої ідеограми «спосіб пересування, характер руху» належать такі фразеологічні одиниці: *chodźć ciemnymi uliczkami*, *iść drobnym krokiem*, *jeździć na gapę*, *pełzać na czworakach*, *chodźć jak w zegarku*, *skakać na tylnych łapkach*, *iść rysią*, *spacerować pod rączkę*, *na piechotę*, *walić tłumem*, *płynąć żabką*, *chodźć jak na sznurku*, *iść wspólną drogą*, *jeździć furmanką*, *łaska pańska na pstrym koniu jeździ*, *chodźć wokół kogoś na paluszkach*, *jeździć na koniu jak Tatar*.

Якщо фразеологізм *pełzać na czworakach* аналізувати з точки зору цієї ідеограми, то спосіб переміщення передбачає пересування на колінах, відповідно цей спосіб характеризується незручністю та повільним темпом руху. Зокрема, фразеологізм *walić tłumem* передбачає наступний спосіб переміщення – рухатися потоком (суцільною масою) в одному напрямку, цей спосіб теж характеризується незручністю та повільним темпом, бо рух ускладнюється через тисняву та штовханину.

Фразеологізм *jeździć na gapę* А. Бернацька у праці «Powszechny słownik frazeologiczny» тлумачить як «їздити у громадському транспорті без білету»

[Bernacka 2002, s. 65]. В українській мові є йому відповідник – *іздуми зайцем*. Отже, засіб пересування – громадський транспорт, а характер руху – це незаконний проїзд. Наведемо ілюстративний матеріал: *Wzięli konie za uzdy i powoli szli drobnym krokiem pod górę ścieżką tak wąską, że z ledwością mieściły się na niej stopy dorosłego człowieka* (Głowińska 2000, s. 243); *Postanowiliśmy pójść ciemnymi uliczkami i odwiedzić jej chatę* (Skorupka 1989, s. 188); *Czasem Anna płynnie żabką tak szybko, jak sportowiec* (Skorupka 1989, s. 693); *Przez całą zimę Stefan chodził pieszo* (Skorupka 1989, s. 675); *Popatrz, jak skacze przed nią na tylnych łapkach. Myśli, że ją zdobędzie* (Głowińska 2000, s. 559); *Od kwietnia tego roku wzrosną opłaty za przejazdy autobusami miejskimi. 35 zł płacić będą pasażerowie jadący na gapę, a 15 zł ci, którzy nie będą posiadali ważnego biletu na bagaż* (Głowińska 2000, s. 329); *Młodzież waliła tłumem, że nie mógł się wyrwać, aby przejść na tą stronę ulicy* (Skorupka 1989, s. 373); *Pulk pancерnej rajtarii ruszył ku nim, z początku stępa, potem rysią* (Skorupka 1989, s. 87); *Chodzi za starszym bratem jak na sznurku* (Głowińska 2000, s. 499); *Nie będę przed Jarząbką na paluszkach chodził i czapkował mu, wiemy swoje i wy też wiecie, więc dajcie nam spokój, niech każdy idzie w swoją stronę* (Bąba 1997, s. 62); *Wiem, jak to słodko spacerować z kochanym pod rączkę!* (Skorupka 1989, s. 27); *Starsza pani, która karmiła łabędzie, pojawiła się nad sadzawką jak w zegarku – codziennie o jedenastej* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 372); *Niemowlęta pełzają rakiem* (Skorupka 1989, s. 657).

П'ята ідеограма «вказівка на зникнення» дуже тісно пов'язана із семою «швидкість, інтенсивність переміщення», оскільки більшість польських фразеологізмів із цією семою передбачає раптове зникнення, тобто для зникнення використовується швидкий, інтенсивний темп пересування. До цієї ідеограми належать такі фразеологічні одиниці: *ulotnić się jak kamfora, przepaść jak kamień w wodę, i tyle go widziano, rozpędzić się na cztery wiatry, zginąć z oczu, zapaść się pod ziemię, przepadać bez śladu, szukaj wiatru w polu, zniknąć na mgnienie oka, diabli kogoś wzięli, zginąć bez śladu*.

Фразеологічна одиниця *przepadać bez śladu* містить у собі сему «зникнення». Це пояснюється тим, що коли розкласти фразеологізм на складові, то виявиться, що кожна частина (компонент фразеологізму) самостійно реалізує семантику зникнення, відповідно фразеологізм загалом репрезентує це ж поняття. Зокрема, дієслівний компонент *przepadać* означає «зникати, пропадати, діватися», а іменний указує на те, як це зникнення відбулося і які його наслідки. Це ж стосується таких фразеологічних одиниць, як *zginąć bez śladu, przepaść jak kamień w wodę*.

Фразеологізму *szukaj wiatru w polu* С. Скорупка дає таке визначення – «хтось десь пропав, зник і його неможливо знайти» [Skorupka 1989, s. 649], тобто ця фразеологічна одиниця містить сему зникнення. Це можна пояснити тим, що у свідомості людей вітер асоціюється з непостійністю, і внаслідок метафоризації образ вітру в полі надає фразеологізму значення зникнення.

Такі фразеологічні одиниці, як *diabli kogoś wzięli* та *i tyle go widziano*, є подібними не лише за своїм значенням – зникнення, а й за своєю структурою та стилістичними функціями. Вони виконують емоційно-експресивну функцію, є засобом вираження відношення мовця до об'єкта мовлення. Зокрема, у цьому аспекті фразеологізм *diabli kogoś wzięli* має такі значення: 1) хтось безслідно зник, пропав – вираження тривоги, неспокою, викликані цією обставиною; 2) хтось нарешті пішов – вираження задоволення, полегшення з приводу того, що небажаний гість покинув дім. Наведемо фразеологічні одиниці зі значенням

зникнення: *Oddalił się na chwilę i przepadł jak kamień w wodę. Szukaliśmy go, pytaliśmy się, wołaliśmy, bez skutku. Wrócił dopiero wieczorem i beztróska powiedział, że zbierał jagody* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 131); *Europa obawiała się naporu komunistów, aż do 15 sierpnia 1920 roku, kiedy to przepędzona przez Polaków na cztery wiatry armia bolszewicka uciekła z Polski jak banda napastników. To był rzeczywiście cud nad Wisłą* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 65); *Zginęły z oczu od wtorkowego wieczora, na razie bez skutku, ale to kwestia czasu. Porajów to niewielka wioska z jedną ulicą. Daleko więc nie uciekły* (Głowińska 2000, s. 738); *Na Ołbinie natomiast inna wrocławianka podjęła się wykonania robót budowlanych. Wzięła 6 tys. zł zaliczki i tyle ją widziano. Kobieta została zatrzymana 31 stycznia* (Głowińska 2000, s. 644); *Zniknął na mgnienie oka, ale nie uszło to ich uwagi* (Głowińska 2000, s. 275); *Wiedziałem, że «stary» jeździ bez służbowego kierowcy, najczęściej sam. Ruszenie za nim w ślad oznaczało szukanie wiatru w polu* (Bała 1997, s. 582); *Przez miesiąc przychodził tu codziennie, przesiadywał godzinami, a od tygodnia nawet się nie pokazał. Może znalazł sobie inny bar, może wyjechał. Nie znam, dokąd go diabli wzięli* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 71); *Słyszałeś o napadzie stulecia? Trzej mężczyźni weszli do banku, zabrali forszę, wyszli i w ciągu dwóch sekund się ulotnili. Znikli jak kamfora. Policja szuka ich od pół roku* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 129); – *Co z Markiem? – Nie wiem, zapadł się pod ziemię. Od tygodnia nie odbiera telefonów, nikt go nie widział* (Mosiołek-Kłosińska 2001, s. 375); *Major zginął bez śladu, jak gdyby wpadł w wodę* (Skorupka 1989, s. 300).

У межах фразеотематичної групи «пересування в просторі» виокремлюємо шосту ідеограму – «рух по колу». До цієї порівняно невеликої групи належать фразеологічні одиниці на кшталт: *kręcić się jak fryga, zataczać koło, robić okrąg, kręcić się w wirze (tańca), zataczać kręgi, kręcić się jak w kołowrotku, tańczyć kołem, zrobić koło*.

Ідеограма «рух по колу» передбачає пересування в просторі по замкненій кривій, тобто переміщення навколо чогось або когось по замкненому шляху руху. Фразеологічній одиниці *zrobić koło* С. Skorupka дає визначення «пройти або проїхати зайву відстань, рухаючись кружним шляхом» [Skorupka 1989, s. 745]. Тож ця фразеологічна одиниця містить сему переміщення по колу, проте на зайву відстань.

Польський фразеологізм *tańczyć kołem* кваліфікуємо як одиницю цієї ідеограми. Це можна пояснити тим, що дієслівний компонент фразеологізму *tańczyć* означає «пересуватися в просторі, виконуючи певні рухи», а іменний указує, яким саме чином пересуватися – по колу, тобто по умовній замкненій кривій. Таким чином, загальне значення фразеологічної одиниці – рух по колу.

Подібну семантику має фразеологізм *kręcić się w wirze (tańca)*. Ці дві фразеологічні одиниці запозичені зі спортивного лексикону, зокрема зі сфери бального танцю. При членуванні фразеологізму на складові бачимо, що його цілісне значення умотивоване компонентами. Зокрема, дієслівний компонент *kręcić się* має значення «вертитися колоподібно», тобто рухатися, утворюючи певні кола, а іменний компонент указує, яким способом виконуються ці колоподібні, обертові рухи в просторі. Отже, загальне значення фразеологічної одиниці *kręcić się w wirze (tańca)* – «рух по колу». Наведемо ілюстративний матеріал: *Jastrząb zatacza koła w powietrzu* (Skorupka 1989, s. 336); *Pospolicie w krajach tak bagnistych, latem często daleki okrąg trzeba robić drogą zwyczajną* (Skorupka 1989, s. 596); *Ale tego pan z Dalewic za nic uczynić nie chciał, więc znowu kręcił się jak fryga* (Skorupka 1989, s. 188); *Goście weszli w porządku i*

zaczęli tańczyć kołem (Skorupka 1989, s. 336); *Asia, w który już raz zrobiła koło, idąc tą drogą, musieli się zetknąć* (Skorupka 1989, s. 336); *Jakeśmy kręcili w wirze tańca, jeden pan tak mi nastąpił na suknię, że się aż z paska wyrwała* (Skorupka 1989, s. 486); *Ptaki te, zataczając coraz szersze kręgi, osiągnęły aż do góry* (Skorupka 1989, s. 354).

До сьомої ідеограми належать польські фразеологічні одиниці, об'єднані спільним значенням «пересування у зворотному напрямку»: *być z powrotem, odejść jak niepyszny, podać tył, wrócić jak bumerang, chodzić tam i z powrotem, wracać na stare śmieci, zwinąć manatki, zabierać się do powrotu, odprawić z kwitkiem, wyjść po angielsku, wracać z tarczą lub na tarczy, zwinąć żagle, iść z powrotem*.

Ця ідеограма передбачає повну зміну місцезнаходження, пересування назад, у зворотному напрямку. Зокрема, фразеологізм *odejść jak niepyszny* по праву можна зарахувати до цієї ідеограми, бо містить сему «пересування у зворотному напрямку». Його значення вмотивоване складовими: дієслівний компонент *odejść* означає «піти, повністю змінюючи місцезнаходження», а іменний указує на те, з яким результатом, а точніше – без нього, тобто ні з чим.

На відміну від попередньої, значення фразеологічної одиниці *wracać na stare śmieci* не можна розкрити за допомогою її складових частин, оскільки деякі з них повністю фразеологізувалися, тобто її цілісне значення нічого спільного не має зі значенням слів-компонентів. Зокрема, дієслівний компонент *wracać* означає «повернутися, повністю змінити місцезнаходження», проте наступний компонент фразеологізму *na stare śmieci* не може бути буквально сприйнятим, мотивованим, бо означає «на старе сміття» і не розкриває загального значення фразеологізму. Звернемося до праці «Powszechny słownik frazeologiczny» А. Бернацької, у якій розкрита його семантика: фразеологічна одиниця *wracać na stare śmieci* має значення «повертатися до свого рідного дому, країни» [Bernacka 2002, s. 286], тобто містить сему «пересування у зворотному напрямку». Наведемо контекстуальне вживання фразеологічних одиниць із семою «пересування у зворотному напрямку»: *Zawrócił i szedł z powrotem w stronę domu* (Skorupka 1989, s. 737); *Śmiać się z nas będą tylko i sprawiedliwie, jeżeli odprawią nas z kwitkiem od kasztelanica* (Skorupka 1989, s. 614); *Ot, z podróży wracamy znów na stare śmieci* (Skorupka 1989, s. 614); *Trzeba było zabierać się do powrotu* (Skorupka 1989, s. 737); *Krzyczała do dziecka : «u tej dewoty się cofasz!» Straszyła Renusię : «zwijasz żagle i jedziesz do babci». Pięć razy dziennie potrafiła krzyknąć: «pakuj się!»* (Skorupka 1989, s. 781); *Chodził po pokoju tam i z powrotem* (Skorupka 1989, s. 737); *Odszedłem jak niepyszny. Jest to dość głupie uczucie stać tak na ulicy z plecakiem i nie wiedzieć, w którą stronę się udać* (Bąba 1997, s. 347); *Zwijam manatki i pójdę do Małchowa* (Skorupka 1989, s. 882); *To nie zwykła jego cecha. Jednak tym razem był w rozpaczy i szybko wrócił do niej jak bumerang* (Bąba 1997, s. 50); *Wyszedł po angielsku z przyjęcia* (Głowińska 2000, s. 712); *Dziewczyna była młoda i trzeźwa, a hycel pijany. Szybko zdobyła przewagę, wydobyła narzędzie i poczęła okładać dziada jego własnym kijem. Na ten widok stróżowie porządku dopięli pasy i guziki mundurów na wypadek interwencji, ale do interwencji nie doszło, bo hycel podał tyły* (Bąba 1997, s. 613); *Za chwilę będę z powrotem* (Skorupka 1989, s. 737).

Отже, як засвідчує аналіз фактичного матеріалу, фразеологічні одиниці польської мови, що репрезентують поняття «пересування», «переміщення», утворюють фразеотематичну групу «пересування в просторі». У цій

фразеотематичній групі одиниці поділяємо на ідеограми (елементарні значення), що базуються на одній якійсь яскраво вираженій якості або властивості: 1) інтенсивний початок переміщення; 2) швидкість, інтенсивність переміщення; 3) повільний темп пересування; 4) спосіб пересування, характер руху; 5) вказівка на зникнення; 6) рух по колу; 7) пересування у зворотному напрямку; 8) невизначеність напрямку переміщення, пересування без мети; 9) рух до об'єкта, відношення до об'єкта; 10) визначеність напрямку переміщення, певна мета пересування; 11) вказівка на раптову появу.

Фразеологічні одиниці, що входять до складу певної ідеограми, характеризуються спільною семою, наприклад темпом, інтенсивністю, напрямком руху, способом переміщення. Зазначимо, що одні й ті ж фразеологічні одиниці можуть входити в різні рубрики фразеотематичної групи «пересування в просторі».

Деякі ідеограми протилежні за значенням одна одній («швидкість, інтенсивність переміщення» – «повільний темп пересування», «визначеність напрямку переміщення, певна мета пересування» – «невизначеність напрямку переміщення, пересування без мети»), оскільки фразеологізми, що входять до їх складу, вступають між собою в антонімічні відношення, виражають протилежні якості та властивості.

ЛІТЕРАТУРА

- Anusiewicz, J. (1995). *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*. Wrocław, 180 s.
Apresjan, J. (1980). *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*. Wrocław, 469 s.
Bąba, S. (1989). *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Poznań, 214 s.
Językowy obraz świata. Praca zbiorowa (1990). J. Bartmiński (red.). Lublin, 297 s.
Nauka o języku dla polonistów (1997). S. Dubisz (red.). Warszawa, 624 s.
Kurkowska, H. & Skorupka, S. (2001). *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa, 368 s.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Bąba – Bąba, S., Dziamska, G. & Liberek, J. (1997). *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa, 775 s.
Bernacka – Bernacka, A. (2002). *Powszechny słownik frazeologiczny*. Warszawa, 540 s.
Głowińska – Głowińska, K. (2000). *Popularny słownik frazeologiczny*. Warszawa, 790 s.
Mosiołek-Kłosińska – Mosiołek-Kłosińska, K. & Ciesielska, A. (2001). *W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa, 539 s.
Skorupka – Skorupka, S. (1989). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. T. 1–2 (A/P, R/Z). Warszawa.

Подано до редакції 04.10.2019 року
Прийнято до друку 29.10.2019 року